

besteforeldre for en ansvarlig klimapolitikk

EMNER: KRONIKK | NYHETER | PUBLISERT: FREDAG 17. APR 2020 | AV: REDAKSJONEN

Klima og økologisk gjeld

Et svar på klimautfordringene: Flere afrikanske land satser på småbønder som gir et mer produktivt og bærekraftige landbruk, skriver Tore Linné Eriksen.

Flere afrikanske land har årlige utslipp av CO₂ per innbygger som er mindre enn det Norge har på to-tre dager. Likevel opplever verdensdelen allerede alvorlige konsekvenser av global oppvarming, med tap av naturmangfold, og følger for matproduksjon og folkehelse. Burde ikke de skadelidte ha krav på erstatning fra rike, klimaforurensende land? spør Afrika-ekspert Tore Linné Eriksen.

Afrika i det globale drivhuset

— Tore Linné Eriksen er historiker, fagbokforfatter og professor em. i utviklingsstudier ved OsloMet.

Dagens spredning av Covid 19-viruset viser hvor sårbart vårt økonomiske og økologiske verdenssystem er, og illustrerer på dramatisk vis hvordan profittjag og militære milliardsluk går på bekostning av helsevesen og medisinsk beredskap. Samtidig får vi ei påminning om de store ulikhetene både innenfor enkelte land og mellom det globale Nord og det globale Sør.

Det er også grunn til å frykte at kampen mot det dødelige viruset stiller kampen mot klimakrisa i skyggen. Det vil ikke minst gå ut over det sårbare Afrika, der temperaturen allerede har økt så mye at livsgrunnlaget for millioner av mennesker er ødelagt. Mens Afrika er det kontinentet som har bidratt aller minst til en overopphetet klode, er det her folk har merket de alvorligste skadevirkningene på kroppen. Flere afrikanske stater, slik som Burundi, Niger og Malawi, har årlige utslipp av CO₂ per innbygger som er mindre enn det Norge har på to-tre dager.

Varmere og våtere

Afrika er en enorm verdensdel med høyst skiftende naturgrunnlag og klima, men felles for de aller fleste land er at størsteparten av innbyggerne er direkte avhengig av åkerbruk og husdyrhold for sitt daglige utkomme. De er derfor særlig utsatt for tørke, oversvømmelser og andre former for ekstremvær som nå forekommer stadig hyppigere. Temperaturstigning øker samtidig risikoen for at matlagre blir angrepet av pest. Det er ikke bare et spørsmål om hvor mye nedbør

som faller i løpet av et år, men om på hvilket tidspunkt, og om regnskylleene er så kraftige at de river med seg matjord. Avhengighet av forutsigbart regn er gjennomgående mye større enn i latinamerikanske og asiatiske utviklingsland med langt mer irrigasjon.

Høyere temperaturer øker også risikoen for barnedødelighet på grunn av dehydrering og diaré, og hetslag forekommer oftere når gradestokken viser mer enn 40 grader. Sandstormer øker dessuten faren for alvorlige luftveisinfeksjoner, som allerede krever hundretusener av liv blant dem som bruker ved til oppvarming og matlaging innendørs. Det alvorligste helseproblemet knyttet til klimaendringene er kanskje at høyere temperaturer og mer fuktig luft gjør at moskitomyggen brer seg til nye områder, slik som høylandsområder i Etiopia, Kenya og Tanzania. Det er denne myggen som fører med seg malariasmitte, og i dagens Covid 19-tider har Verdens Helseorganisasjon anslått at 350 000 afrikanere årlig dør av malaria, og av dem er så mange som 270 000 barn. Det er 90 prosent av alle tilfeller i verden.

Matproduksjonen rammes

Uberegnelig natur er langt fra et nytt problem i Sahelområdet, Sudan og på Afrikas Horn, men i de siste åra har tørke og flom også rammet det østlige og sørlige Afrika for fullt. Noen husker kanskje fortsatt bilder fra de to sykklonene, Idai og Kenneth, som i fjor feide inn fra Indiahavet, krevde hundrevis av liv og førte til at millioner mistet sine hjem. Som om dette ikke er nok, herjes nå områder på Afrikas Horn og i Øst-Afrika av svermer på flere milliarder grashopper, som i ett eneste jafs spiser opp store deler av avlingene. Også dette må ses i sammenheng med klimaendringer, ettersom grashoppene formerer seg i rekordfart som følge av global oppvarming og mer regn sør på den arabiske halvøya.

Tørke og uregelmessig nedbør rammer vanntilførsel, fiske og transport når elver og innsjøer skrumper inn. Lavere vannstand ved flere damanlegg truer også kraftanlegg på et kontinent der 700 millioner er uten elektrisitet. Brønner går tomme for vann, og jenter og kvinner blir nødt til å bruke mer tid og krefter på å bære vann langveisfra. Da hjelper det lite med råd om å vaske hendene godt i reint vann.

Jakt på biodrivstoff

Også det nye ressurskapløpet om Afrika har forbindelseslinjer til global oppvarming, vannmangel og matvarekrise. Biodrivstoff blir blandet med bensin i fossildrevne biler i vår del av verden, og en rekke stater og internasjonale storselskaper har derfor kjøpt eller leid jord for å dyrke palmeolje, soya og jatrofa. Mangel på landbruksjord og vann har ført til at land som Kina, Japan, Sør-Korea og Saudi-Arabia ser seg om etter områder som kan gi matsikkerhet for deres egen befolkning. Mange regjeringer og lokale myndigheter inngår tvilsomme kontrakter i strid med interessene til dem som bor der fra før, det vil si landran. Det nyeste er plantasjer som utenlandske selskaper anlegger for trær som gir «karbonkreditter» som pynter på utslippstallene i vår del av verden. Oakland Institute i USA har dokumentert at det norske selskapet Green Resources, som har prosjekter med bistandsstøtte i Uganda, er med på å drive lokalbefolkningen bort.

Afrikas naturkrise

Klimaendringer og rovdrift på naturressurser angriper det biologiske mangfoldet også i Afrika, og flere tusen dyre- og plantearter er registrert som utryddingstruet. I den tropiske regnskogen i Vest- og Sentral-Afrika skjer hogst og eksport i strid med lovverket. 700 millioner afrikanere er uten strøm, og er derfor avhengige av å sanke ved og kvister til å lage mat og koke vann. Salg av trekull, som er en svært energisløsende varmekilde, har sammen med økt befolkning ført til avskoging av stadig større områder rundt storbyene.

Artsmangfold handler i høy grad også om å beskytte elver, innsjøer, kyst og hav mot forurensning fra intensivt jordbruk og industri, og det skal heller ikke så mye stigning i havnivået til før deltaer både ved Niger og Nilen blir ufruktbare på grunn av forsøling. Det er anslått av fisk står for en femdel av all animalsk protein i kostholdet, men bestandene er nå utsatt for rovriske både fra lokale fiskere og utenlandske fabrikkskip som bearbeider fisken om bord. Utafor Vest-Afrika blir trålere fra Spania og andre land godt hjulpet av EU-krav om fiskerettigheter som en del av deres bistandsavtaler.

Klimatiltak og tilpasning

Som alltid når det gjelder Afrika, er bildet sammensatt. En rekke land i det nordøstlige Afrika har gått sammen om beredskap og overvåking, mens tolv stater i Sentral-Afrika har lagd en organisasjon for å bekjempe illegal hogst i regnskogen. Ghana har blitt et av foregangslandene i kampen mot plastforsøpling av hav og strender, og et solrikt kontinent med mye vind har gode muligheter for alternative energikilder. Det blir også prøvd ut plantevekster som er mer motstandsdyktige mot tørke, og i flere land satses det på småbønder som gir et mer produktivt og bærekraftige landbruk enn kjemisk stordrift. Både regjeringer og organisasjoner driver treplanting i stor stil, slik som «The green belt»-bevegelsen i Kenya, som ga Wangari Maathai fredsprisen i 2004. Global miljøaktivisme startet ikke med svenske skolestreiker, hvor viktige de enn er.

Men ikke noe av dette vil monne om temperaturen fortsetter å stige og om plyndringa av Afrikas naturressurser ikke stanses. Det er grunnen til at den nigerianske miljøforkjemperen Nnimmo Bassey har gitt en av sine bøker den treffende tittelen «To cook a continent», der han krever at afrikanske land får erstatning for de skader de blir påført. Kanskje kan det kalles en økologisk gjeld?

(artikkelen har tidligere stått i Klassekampen)